

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านจำรุง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง” ครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านจำรุง

ซึ่งเป็นการศึกษาค้นคว้าทางการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีพื้นที่เป้าหมาย คือ หมู่บ้านจำรุง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง ผู้ศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการศึกษา และทำการเลือกประชากรในการศึกษาแบบเจาะจง (Purposive) จากหมู่บ้านจำรุง อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง โดยทำการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย (In-depth Interview) จำนวน 30 คน และจัดกลุ่มสนทนาเฉพาะประเด็น (Focus Group) โดยคัดเลือกตัวแทนของประชากร จำนวน 8 คน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย ซึ่งประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มแกนนำที่เป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนกิจกรรมกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน
2. กลุ่มแกนนำหมู่บ้านจำรุง กรรมการหมู่บ้าน สภาหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องในการจัดการความรู้หมู่บ้านจำรุง
3. กลุ่มสมาชิกกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน
4. กลุ่มภาคีเครือข่าย หรือหน่วยงานที่สนับสนุนในการจัดการความรู้หมู่บ้านจำรุง ได้แก่

- 4.1 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
- 4.2 เทศบาลตำบลเนินฆ้อ
- 4.3 องค์การบริหารส่วนจังหวัด
- 4.4 ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 48 จังหวัดระยอง

5. กลุ่มผู้ที่มาศึกษาดูงานภายในหมู่บ้านจำรุง และได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการหรือกิจกรรมของหมู่บ้านจำรุง

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลมาประมวลผลตามคำถามการวิจัย จากปรากฏการณ์ที่ศึกษา การจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนของหมู่บ้านจำรุง เกิดขึ้นได้อย่างไร และมีอะไรเป็นจุดเริ่มต้น หมู่บ้านจำรุงมีกระบวนการใช้ และสร้างความรู้ หรือทุนปัญญา

ร่วมกัน โดยมีการดำเนินการร่วมกันอย่างไร และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไร ตลอดจนในการจัดการความรู้ของทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนมีปัญหา และอุปสรรคหรือไม่ และปัญหานั้นเกิดขึ้นจากอะไร และได้แก้ไขปัญหายังไง ซึ่งสามารถสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

1. จุดกำเนิดของการจัดการความรู้หมู่บ้านจำรุง

การเรียนรู้ของชุมชนหมู่บ้านจำรุง ได้เริ่มต้นจากการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอด ภายหลังจากการอพยพย้ายถิ่นฐาน ถือเป็นสาเหตุ และจุดกำเนิดสำคัญของกระบวนการจัดการความรู้ที่สัมพันธ์ถึงวิถีการดำรงชีวิต ภายใต้ “กระบวนการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด” เป็นกระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ที่เริ่มขึ้นนับตั้งแต่การอพยพย้ายถิ่นฐาน ในบริบทของสถานที่ของชุมชนที่มีแหล่งน้ำจืด ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นการสร้างระบบการผลิตใหม่ที่สัมพันธ์กับบริบทสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เป็น ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนแต่ดั้งเดิม

ลักษณะของการจัดการความรู้ในยุคนี้ จึงอยู่ในรูปของการผสมผสานภูมิปัญญาดั้งเดิมที่เกี่ยวพันกับวิถีการดำรงชีวิต อาทิเช่น เรื่องการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นระบบการผลิตเพื่อการบริโภคและใช้สอยในครัวเรือน โดยการทำนา สวนยางพารา สวนผลไม้ และเกษตรแบบผสมผสาน การใช้แรงงานสัตว์ เช่น การใช้ควายไถนา การใช้วัว/ควายเทียมเกวียน รวมไปถึงประเพณีการลงแขกช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ระบบทุนนิยมจากอิทธิพลแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตก ที่เข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศไทย ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี เพื่อให้ทัดเทียมนานาชาติประเทศอื่น ๆ ภายได้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา

กระแสการพัฒนาระบบทุนนิยม ได้ส่งผลให้ชาวบ้านจำรุงเริ่มเปิดรับชุดความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชน ในเรื่องการใช้สารเคมี เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจที่เน้นการผลิตเพื่อการส่งออก การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ซึ่งเป็นชุดความรู้ที่เข้ามาพร้อมกับระบบทุนนิยม ให้เข้ามาแทนที่ระบบเศรษฐกิจดั้งเดิม และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของชาวบ้านจำรุง ส่งผลให้วัฒนธรรมทุนนิยมและบริบทนิยมเข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ทำให้ซึมซับรับเอาความรู้ใหม่เป็นไปโดยขาดเข้าใจถึงแก่นแท้ของระบบแบบทุนนิยม ประกอบกับการยอมรับ

วัฒนธรรมการเคารพเชิดชูข้าราชการ ซึ่งมองว่าข้าราชการเป็นผู้เข้ามาให้ช่วยเหลือ และพัฒนาชุมชน ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านจ่าถูกครอบงำ

จากปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นนำมาสู่การเปลี่ยนรูปแบบการผลิตแบบดั้งเดิม มาสู่การเปิดรับชุดความรู้ใหม่ที่รับเข้ามามีผลให้ชาวบ้านจ่าหันมาทำ “การเกษตรเชิงเดี่ยว” แทน “การเกษตรแบบผสมผสาน” กล่าวได้ว่า การเรียนรู้ของคนในชุมชนจากชุดความรู้ภายใต้วิธีการผลิตเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวได้กลายมาเป็นวิธีการผลิตเพื่อการพาณิชย์แทน การรับเอาความรู้เรื่องเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ โดยมองแต่ผลได้และขาดการไตร่ตรองถึงผลเสียที่จะตามมา ส่งผลให้ชาวบ้านจ่าเริ่มติดกับดัก “ความเจริญ” ที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านจ่า การดำเนินชีวิตที่ถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมที่ได้รับจากภาครัฐและจากภายนอก ที่เข้ามาสร้างผลกระทบต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต รูปแบบการประกอบอาชีพ ประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

ส่งผลให้หมู่บ้านจ่าถูกดันเข้าสู่วางตันจากชุดความรู้ที่คนในชุมชนได้รับจากภาครัฐที่ส่งเสริมให้ชุมชนเพิ่มผลผลิต โดยใช้เทคโนโลยี เพื่อส่งต่อผลผลิตให้ภาคอุตสาหกรรม และส่งออกมากขึ้นนั้น เริ่มส่งผลกระทบถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีมายาวนานของคนในชุมชน จากที่เคยมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแบบเครือญาติ แบบระบบอุปถัมภ์กันภายในชุมชน การประกอบอาชีพ ประเพณี และวัฒนธรรมที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษได้เริ่มลดเลือนหายไปจากชุมชน คนในชุมชนได้เริ่มตระหนักถึงความรู้ที่มาร่วมกับแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ของภาครัฐในเรื่องของระบบทุนนิยมที่เน้นการใช้ทุนทางทรัพยากร ผลผลิตทางการเกษตร สภาพแวดล้อม และทรัพยากรทุกอย่างมาเป็นทุนมากกว่าที่จะมองเห็นคุณค่าทางด้านจิตใจ หรือวิถีชีวิต เพียงเพื่อภาคอุตสาหกรรมที่จะทำให้เศรษฐกิจภายในประเทศเติบโตขึ้น

ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้คนในหมู่บ้านจ่าเริ่มตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาชุมชนในระบบทุนนิยม บทเรียนที่ชุมชนมองตนเองในอดีตที่ผ่านมาจากการรับระบบทุนนิยมมาเป็นเครื่องช่วยในการวิเคราะห์ชุมชน เพื่อให้ได้ชุดความรู้ที่เหมาะสมมากกว่าที่จะรับเอาความรู้มาเพื่ออย่างเดียวเหมือนแต่ก่อน ชุมชนจึงได้เริ่มค้นหาข้อมูลความรู้เดิมจากชุมชน และทำความเข้าใจความรู้ใหม่ เพื่อที่จะให้ได้รับรูปแบบการก่อเกิดกลุ่มกิจกรรมที่มีความเหมาะสมกับหมู่บ้านจ่า นับเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้หมู่บ้านจ่าเมื่อถูกคิดได้ถึงความรู้ที่ได้ส่งสมจนเป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตนั้นมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตเพื่อการอยู่รอดที่ต่างจากอดีตที่ผ่านมาของชุมชน

นอกจากนี้ การที่ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ของภาครัฐ ก็ได้ก่อให้เกิดการจัดตั้งร้านค้าชุมชนที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน หรือที่

ชาวบ้านเรียกกันว่า “กองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” โดยเน้นวิธีการรวมกลุ่ม เพื่อดึงคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการระดมความคิด และนำความรู้ของคนในชุมชนมาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน รวมถึงการไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้มีการจัดตั้งร้านค้าชุมชนแล้วประสบความสำเร็จมาเป็นความรู้ต้นแบบในการพัฒนาร้านค้าชุมชนของตน

การรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการให้คุณค่าความรู้ที่ได้จากการรวมกลุ่มในเรื่องร้านค้าชุมชน และเริ่มส่งผลให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าในการรวมกลุ่มกิจกรรมอื่น ๆ ตามมาไม่ว่าจะเกิดจากความรู้ในเรื่องที่ตนเองถนัด และความสนใจ ทำให้คนในหมู่บ้านจำรู้งเห็นประโยชน์จากการทำงานในลักษณะเป็นหมู่คณะ กล่าวคือ กลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชน ได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน รวมถึงคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมก็ได้รับผลประโยชน์จากการนำสินค้ามาจำหน่ายให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน จากการรวมกลุ่มนี้เองทำให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว โดยลักษณะการทำงานเป็นหมู่คณะ ชุมชนสามารถที่จะสร้างช่องทางการตลาด มีเครือข่ายทางธุรกิจภายนอกชุมชน ที่ทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้จากธุรกิจให้กับชุมชน ส่งผลให้ในชุมชนมีทั้งธุรกิจแบบรวมกลุ่ม และแบบส่วนตัว เนื่องจากมีความสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนแต่ละบุคคล การเข้ากลุ่มถือเป็นหลักประกันของธุรกิจหลักถึงจะได้ผลกำไรที่น้อยจากการปันผลของจำนวนหุ้น แต่กลุ่มก็เป็นหลักประกันเสริมสร้างความมั่นคงของธุรกิจส่วนตัวในการดำรงชีวิต อีกทั้งเป็นการกระจายความเสี่ยงในด้านของรายได้ถ้าหากธุรกิจส่วนตัวจำหน่ายสินค้าไม่ได้ก็ยังมีธุรกิจของกลุ่มที่ยังมีผลกำไรตอบแทนให้กับสมาชิก

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นถึงการจัดการความรู้ภายในชุมชนที่ใช้รูปแบบของการรวมกลุ่มในการแก้ไขปัญหาภายในชุมชน ผลที่ได้จากการรวมกลุ่ม คือ ชุมชนสามารถจัดระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานในการสร้างระบบสาธารณูปโภคที่ภาครัฐให้การสนับสนุน ทำให้ชุมชนได้รับปัจจัยขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต บนพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนได้ต่อยอดความรู้จากนโยบายที่ภาครัฐได้สนับสนุน และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปรับประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. กระบวนการใช้ และสร้างความรู้ หรือทุนปัญญาร่วมกัน

กระบวนการใช้และสร้างความรู้ของหมู่บ้านจำรู้งในอดีตเริ่มมาจากการรื้อฟื้นระบบภูมิปัญญาในด้านการเกษตรที่ได้มีการเพาะปลูกพืชแบบผสมผสาน เน้นนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เพื่อความอยู่รอด โดยอาศัยระบบเครือญาติที่มีภายในชุมชน ระบบอุปถัมภ์ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกันในชุมชน

กระบวนการแสวงหาความรู้ของหมู่บ้านจ่ารุ่งนั้นเริ่มต้นจากการไปศึกษาดูงานในหมู่บ้านใกล้เคียงที่ดำเนินงานในเรื่องร้านค้าชุมชน โดยไปเรียนรู้รูปแบบการระดมทุน การจัดซื้อ การตรวจสอบ การทำบัญชี และการปันผลกำไรที่หมู่บ้านต้นแบบทำแล้วประสบความสำเร็จ ต่อมาได้เริ่มมีการไปแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ และความสนใจของคนในชุมชนที่มีความรู้ ความถนัด และทักษะที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังมีการไปศึกษาดูงานในเรื่องที่พหุชุมชนโสมสเดย์ที่มีหลายรูปแบบเพื่อทำความเข้าใจถึงรูปแบบในแต่ละพื้นที่

นอกจากการไปศึกษาดูงานภายนอกแล้วยังมีการแสวงหาความรู้จากผู้ที่มีความรู้ภายในชุมชน วิทยากร และเทศบาลตำบลเนินสอที่ให้การสนับสนุนในเรื่องวิทยากรในการมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนในชุมชนจ่ารุ่ง ในการสร้าง และปรับใช้ความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานนั้น ก่อให้เกิดกลุ่มกิจกรรมที่หลากหลาย โดยมีการนำความรู้ที่ได้มาปรับประยุกต์ใช้ควบคู่กับความรู้เดิม ระบบภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชนจนกลายเป็นการจัดการความรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานของชุมชนทั้ง 5 กลุ่มกิจกรรมดังนี้

1. กลุ่มกองทุนชุมชน

1.1 กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจ่ารุ่ง

เป็นการใช้ความรู้ที่เน้นการพัฒนาสวัสดิการชุมชนขั้นพื้นฐาน ที่สำคัญประกอบด้วย ภารกิจด้านการพัฒนาเส้นทางคมนาคม ภารกิจด้านการประชาสัมพันธ์ และภารกิจด้านสาธารณประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาชนบท หรือความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) อันเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนตามโครงสร้างการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจในยุคนั้นอย่างมาก โดยมีเครื่องมือ คือ การกำกับดูแลจากเจ้าหน้าที่รัฐ (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) และการจัดสรรงบประมาณประจำปีจากส่วนราชการ

ถึงแม้การพัฒนาหมู่บ้านในช่วงนี้จะได้รับความร่วมมือจากอาสาสมัครในหมู่บ้านอย่างเต็มกำลังและเต็มความสามารถ แต่ข้อจำกัดในการจัดสรรงบประมาณแต่ละปีทีละซ้ำ และมีจำนวนไม่แน่นอน ทำให้ไม่อาจปฏิบัติการกิจของหมู่บ้านได้อย่างครบถ้วน ตลอดจนไม่สามารถตอบสนองความต้องการของชาวบ้านได้อย่างทั่วถึง และทันทั่วถึง หากมีความจำเป็นต้องพัฒนาหมู่บ้านของตน หรือจำเป็นต้องช่วยเหลือแก่บุคคล ครอบครัว หรือหมู่บ้านที่กำลังประสบปัญหาในภาวะขาดแคลนงบประมาณ

การตระหนักรู้ของคนในชุมชนถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และความมีน้ำใจร่วมกันของชุมชนที่เป็นรูปแบบไม่เป็นทางการ สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการที่ชุมชนได้มีการจัดการความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสวัสดิการชุมชน ที่ไม่ได้ผ่านโครงสร้างอำนาจของรัฐในการจัดระบบสวัสดิการเป็นรูปแบบสวัสดิการที่ลดการพึ่งพาสถาบันของรัฐลง (Deinstitutional-based) เนื่องจากงบประมาณ ดังกล่าวไม่ตอบสนองกับความต้องการของคนในชุมชน

กระบวนการเรียนรู้ผ่านช่องทางวัฒนธรรมการช่วยเหลือกัน ที่ชาวบ้านตระหนักเห็นคุณค่าของการช่วยเหลือกัน ทำให้ชาวบ้านได้ใช้วิธีการช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยวิธีการเรียไรเงินบริจาคทั่วทุกหลังคาเรือน เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้พบบรรเทาเบาบางลง และช่วยจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างทั่วถึง เป็นระบบ และมีความมั่นคงยั่งยืน ดังนั้น จึงได้เริ่มหารื้อเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงได้ข้อสรุปว่าจะร่วมกันจัดตั้ง “กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน” ขึ้นมา ในขณะเดียวกัน การจัดตั้งกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจะต้องใช้เงินทุนตั้งต้น และเพื่อความมั่นคงของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในระยะยาว จึงเห็นสมควรจัดตั้ง “กลุ่มร้านค้าชุมชน” เพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน โดยการหักกำไรผลประกอบการในอัตราร้อยละ 30 ของกลุ่มร้านค้าชุมชนในปีนั้น ๆ เข้าสมทบกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ดังกล่าว ซึ่งวิธีการนี้ยังถือปฏิบัติเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยผู้ใหญ่นายชาติชาย เหลืองเจริญ ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน (พ.ศ. 2547-2552) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2548-2551 กล่าวคือ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านเสียใหม่ โดยการจัดตั้งเวทีสภาหมู่บ้าน จากปรากฏการณ์ที่ผู้นำชุมชน เห็นความสำคัญของการพัฒนาคน ผดุงกับประสบการณ์ในการทำงานด้านพัฒนาชุมชน จึงได้เกิดแนวคิดในการจัดตั้งเวทีสภาหมู่บ้าน เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชน

การนำความรู้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเวทีสภาหมู่บ้าน นับเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้โดยมีเวทีสภาหมู่บ้าน เป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ เพื่อต้องการให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมกันสร้างสวัสดิการขั้นพื้นฐานของชุมชนด้วยการระดมความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลายนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นเวทีของการสร้างความรู้ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานจากภายนอก เพื่อนำความรู้ที่ได้กลับมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน เนื่องจากเวทีสภาหมู่บ้านที่เป็นจุดแข็งของชุมชนนั้น จะมีการจัดประชุมในทุก ๆ เดือนทำให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ความรู้ที่มาจากทั้งภายใน และภายนอก ที่มีการใช้เวทีสภาหมู่บ้านเป็นเครื่องมือในการกระจายความรู้สู่ชุมชน

นอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และการบริหารแล้ว ผู้ใหญ่นายชาติชาย ก็ได้ริเริ่มที่จะนำค่าตอบแทนจากผู้เข้ามาศึกษาดูงานจำนวน 1,000 บาทต่อครั้ง และค่าตอบแทนจากผู้เข้ามาฝึกภาคปฏิบัติ เนื่องจากหมู่บ้านต่าง ๆ ไม่สามารถรองรับค่าใช้จ่าย ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าจ้างพนักงานดูแลทำความสะอาด ค่าอาหารว่าง ที่จะต้องแบกรับเป็นภาระไม่ไหว จึงทำให้บางชุมชนต้องงดรับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน ส่งผลให้ชุมชนหมดทางเลือกที่จะไม่เก็บเงินค่าเข้ามาศึกษาดูงาน เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายภายในชุมชน

การเข้ามาของธุรกิจการให้คำตอบแทนแก่คนในชุมชนที่เข้ามาช่วยเหลือในการจัดสถานที่ และทำความสะอาดพื้นที่ให้แก่ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานนั้น ส่งผลให้เงินเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการทำงานในชุมชนจากที่มาช่วยเหลือกันทำความสะอาด เพราะความเสียสละ ความเอื้ออาทร จึงเริ่มลดน้อยลงเนื่องจากเงินเข้ามาเป็นตัวกำหนดการเข้ามาช่วยเหลือกันภายในชุมชนที่ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน จากที่เคยมีรูปแบบการมีจิตอาสา การเสียสละ ความเอื้ออาทร ความมีน้ำใจของคนในชุมชน และมีผลกระทบต่อรูปแบบการบริหารจัดการในรูปแบบเดิมมาเป็นรูปแบบธุรกิจที่มีการให้คำตอบแทนแก่ผู้ที่เข้ามาช่วยเหลือในการดูแลผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน

ซึ่งถ้าหากชุมชน รับผิดชอบต่อวัฒนธรรมทุนนิยมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชน จะส่งผลให้ทุนทางวัฒนธรรม ในเรื่องความเสียสละ ความเอื้ออาทร ของชุมชนลดเลือนและจางหายไปจากชุมชนได้ในอนาคต แต่ถ้าชุมชนไม่รับเอาวัฒนธรรม ในส่วนของธุรกิจชุมชน จะต้องแบกรับภาระในเรื่องค่าใช้จ่ายทุกอย่าง ซึ่งทำให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินงานในส่วนของการถ่ายทอดความรู้ เรื่องวิถีชีวิต ภูมิปัญญาต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชน ได้เรียนรู้เข้าใจ และนำกลับไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของตนเอง

ดังนั้น ชุมชนจะต้องเรียนรู้ที่จะนำกระแสทุนนิยมมาปรับประยุกต์ใช้ในชุมชนและยังคงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนให้ยังคงอยู่อย่างยั่งยืน และรักษาความสมดุลระหว่างกระแสทุนนิยมกับวัฒนธรรมดั้งเดิม จะเห็นได้ว่า ความเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ความเสียสละ ได้ช่วยทำให้ชุมชนเรียนรู้ในเรื่องของการปรับตัวให้เข้ากับกระแสของวัฒนธรรมทุนนิยมที่เข้ามาในชุมชนได้อย่างลงตัว

ในระยะเวลาต่อมาได้เกิดกลุ่มธุรกิจชุมชน ได้แก่ กลุ่มกะปิ-น้ำปลา กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา และกลุ่มที่พักชุมชนโฮมสเตย์ (Home Stay Service) ฯลฯ กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ได้จัดสรรผลกำไรส่วนหนึ่ง เพื่อเข้าสมทบทุนการดำเนินงานของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ส่งผลให้กลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุ่งมีความมั่นคง สามารถยกระดับการพัฒนาเพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตให้กับคนในหมู่บ้านจำรุ่งได้มากขึ้น

คนในหมู่บ้านจำรุ่งได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างถนน การตัดต้นไม้การปลูกต้นไม้ริมทาง กิจกรรมเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ ลงแรง ในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อย มีสภาพแวดล้อมที่ดี หรือการช่วยเหลือกันภายในชุมชน จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการพัฒนาชุมชนที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมภายในชุมชน ดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นแรกของการสร้างความสามัคคี และการนำเงินจากกำไรของร้านค้าชุมชนที่ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการซื้อของมาเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านร้อยละ 30 เป็น

การสร้างให้ทุกคนมีส่วนร่วมในการพัฒนาทำให้คนในหมู่บ้านมีความรู้สึกเป็นเจ้าของหมู่บ้านร่วมกัน และรู้สึกรักหมู่บ้านของตนเองเพิ่มมากขึ้น

2. กลุ่มธุรกิจชุมชน

2.1 กลุ่มร้านค้าชุมชน

จากนโยบายของรัฐบาลผ่านทาง 4 กระทรวงหลัก โดยกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข เข้ามาสนับสนุนให้ชุมชนเข้าใจถึงโครงการศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) และจากการไปศึกษาดูงานจากหมู่บ้านใกล้เคียงที่ได้ดำเนินงานร้านค้าชุมชนและประสบผลสำเร็จ เพื่อเป็นแบบอย่างในการจัดตั้งร้านค้าชุมชนแล้วก็ได้มีการประชุมในหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง และได้จัดตั้งร้านค้าชุมชนขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเงินทุนสำคัญของกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจำรุง โดยการหักกำไรผลประกอบการในอัตราร้อยละ 30 ของกลุ่มร้านค้าชุมชนในปีนั้น ๆ เข้าสมทบกลุ่มกองทุนฯ กิจกรรมกลุ่มร้านค้าชุมชนเริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังเมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2529 โดยการระดมทุนจัดตั้งเป็นครั้งแรก ในราคาหุ้นละ 50 บาท จำนวน 665 หุ้น เป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 33,250 บาท เงินจำนวนดังกล่าวนำไปซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ซึ่งรูปแบบของการจัดตั้งร้านค้าชุมชนของหมู่บ้านจำรุงมีจุดเด่นตรงที่มีระบบพื้นฐานความเป็นเครือข่ายที่เข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน จนกลายเป็นความรักความผูกพัน ความเอื้ออาทรที่ส่งผลให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการก่อตั้งร้านค้าชุมชน เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง

ในช่วงระยะแรกที่ยังดำเนินการให้มีการให้สมาชิกผู้ถือหุ้นมาผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันทำหน้าที่ดูแล และจำหน่ายสินค้า ถือเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับสมาชิก และสร้างความรู้สึกรักหวงแหนร้านค้าชุมชนของตนเอง อีกทั้งในการเริ่มต้นของการตั้งร้านค้าชุมชนในช่วงแรกจะต้องใช้เงินในการลงทุนจึงไม่สามารถจ้างคนมาจำหน่ายสินค้าได้ การมีส่วนร่วมจึงถูกนำมาใช้ในบ้านค้าชุมชนเพื่อให้สามารถจำหน่ายสินค้าได้ โดยอาศัยความร่วมมือที่มีจากคนในหมู่บ้านจำรุง เมื่อดำเนินงานมาครบปีหมู่บ้านจำรุงก็มีผลกำไรจากการจัดตั้งร้านค้าชุมชน และสามารถนำกำไรสุทธิร้อยละ 30 มาจัดตั้งกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านเป็นการเชื่อมโยงให้เกิดกลุ่มกิจกรรมภายในชุมชน นับว่าเป็นการต่อยอดทางความคิดที่คนในชุมชนช่วยกันระดมความคิดตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งร้านค้าชุมชน ทำให้คนในหมู่บ้านจำรุงเห็นประโยชน์ของการระดมความคิด การมีส่วนร่วม และการรวมกลุ่มกันภายในชุมชนที่สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิต และเป็นสวัสดิการให้กับคนในหมู่บ้านจำรุง

แม้ว่ากิจการในปีแรกจะประสบความสำเร็จอย่างสูง แต่เมื่อเข้าสู่ปีที่ 2 กลุ่มร้านค้าชุมชนต้องเผชิญกับอุปสรรค คือ สมาชิกร้านค้าชุมชนที่มีหุ้นไม่สามารถมาทำหน้าที่ผู้จำหน่ายสินค้าตามลำดับหมุนเวียนที่กำหนดไว้ เนื่องจากระยะเวลาดังกล่าวเป็นช่วงฤดูกาลเก็บ

เกี่ยวผลไม้ ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านบริเวณนี้ ในระยะแรกแกนนำกลุ่ม และสมาชิกที่ว่างจากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจึงต้องมาทำหน้าที่จำหน่ายสินค้าแทนไปก่อน ต่อมาจึงว่าจ้างชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่มีภาระ และเป็นคนที่ไว้วางใจกันในเรื่องทรัพย์สินมาทำหน้าที่ประจำในฝ่ายขายเรื่อยมา เมื่อเปิดบัญชีงบดุลในปี พ.ศ. 2532 กลุ่มร้านค้าชุมชนยังสามารถจ่ายเงินปันผลให้แก่สมาชิกและสมทบกลุ่มกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจรุงได้เช่นเดิม จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คนในหมู่บ้านเริ่มตระหนัก และยังได้รับรู้ถึงความสำคัญของการเสียสละ และเริ่มรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของกิจการร้านค้าชุมชนนี้ร่วมกันมากขึ้น เพราะในขณะนั้นหากผู้ถือหุ้นทุกคนสนใจเฉพาะการเก็บเกี่ยวผลผลิตของตนแล้ว ไม่มีใครที่เสียสละเวลาให้กับร้านค้าชุมชน ก็จะไม่มีการไปทำหน้าที่จำหน่ายสินค้า และถ้าไม่มีแกนนำกลุ่มเข้าช่วยกันแก้ไขปัญหาเหล่านี้ ผู้ซื้อก็ไม่สามารถไปซื้อสินค้าจากร้านค้าชุมชนได้ เมื่อไม่มีผู้ซื้อก็ไม่มีรายได้ ทำให้กิจการร้านค้าอาจจะไม่ได้กำไรหรือขาดทุนก็ได้

อย่างไรก็ตาม การประกอบกิจการของกลุ่มร้านค้าชุมชนในปีที่ 3 (พ.ศ. 2532-2533) เป็นไปด้วยความราบรื่นและก้าวหน้ามาโดยตลอด มีทั้งลูกค้าและจำนวนสินค้าเข้ามาจำหน่ายเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้เกิดกำไรเพิ่มมากขึ้น ทำให้คนในหมู่บ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีสวัสดิการที่ดี เกิดการมีส่วนร่วมภายในชุมชน

2.2 กลุ่มกะปิ น้ำปลา

ในปี พ.ศ. 2548 สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) ได้ให้การสนับสนุนหมู่บ้านจรุงผ่านโครงการพลิกฟื้นวิถีชีวิตชุมชนตำบลเนินสอ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้สมาชิกมีรายได้จากการทำกิจกรรมร่วมกัน โดยเน้นที่การประยุกต์ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแปรรูปผลผลิตบนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการดำเนินงาน และจากการจัดประชุมเวทีสภาหมู่บ้านเพื่อระดมความคิดจากคนในหมู่บ้าน ก็ได้ข้อสรุปในการจัดตั้งกลุ่มกะปิ น้ำปลา เนื่องจากการทำกะปิ และน้ำปลา เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คนในหมู่บ้านมีความรู้ และเข้าใจถึงกระบวนการผลิตเป็นอย่างดี จึงนับเป็นการนำความรู้ในด้านภูมิปัญญาของชุมชนมาสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน

การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป็นการนำความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ได้รับจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาปรับใช้ โดยมีการปรับเปลี่ยนสูตรในเรื่องรสชาติ เพื่อให้เหมาะกับการผลิตเพื่อจำหน่าย มีการนำเทคโนโลยี หรือเครื่องทุ่นแรงเข้ามาช่วยในการไหลกเคยให้ละเอียด โดยการใช้เครื่องมืออาหารตะพาบ ซึ่งในการช่วยกันผลิตได้มีการให้คำแนะนำให้กับสมาชิกที่มี และไม่มีความรู้ในเรื่องการทำกะปิ น้ำปลาถึงขั้นตอนและวิธีการผลิตให้กับสมาชิกที่เข้ามาช่วยกิจกรรม

จากการบริหารจัดการของกลุ่มที่มีลักษณะตามการดำเนินงานของกิจกรรมที่เป็นช่วงฤดูกาล และการใช้ระยะเวลาในการหมักของน้ำปลาที่ต้องรอการจำหน่ายผลผลิตจึงไม่สามารถดำเนินการปันผลกำไรได้ทุกปีเหมือนกลุ่มร้านค้าชุมชน กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา

2.3 กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา

กลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพาราหมู่บ้านจ่ารุง ก่อตั้งขึ้นมาจากความต้องการขจัดความไม่เป็นธรรมของระบบซื้อขายยางพาราที่ผูกขาดจากพ่อค้าคนกลาง การกดราคา โดยอ้างเรื่องคุณภาพต่ำของขี้ยาง และการโกงตราชั่ง สิ่งเหล่านี้ทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนน้อยกว่าที่ควรจะเป็น จากการปรึกษาหารือหลายครั้งผ่านเวทีสภาหมู่บ้านจนในที่สุดแกนนำที่ร่วมกันระดมความคิดในตอนแรก และคนในชุมชนบางส่วนเห็นด้วยที่จะเริ่มดำเนินการจัดตั้งกลุ่มเพื่อรับซื้อขี้ยางภายในชุมชน โดยเห็นว่าลองดำเนินการดูและใช้การระดมหุ้นเหมือนกับร้านค้า

คณะทำงานได้จากการเลือกของสมาชิกกลุ่มผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน โดยสมาชิกในกลุ่มมีประชาติเห็นชอบร่วมกันในการให้มาเป็นตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม การบริหารจัดการของคณะทำงานมีผู้จัดการ ผู้ประสานงาน กรรมการ เหนรัญญิก รวมทั้งสิ้น 10 คน

จากการระดมหุ้นที่แสดงถึงการให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมบริหารงานในกลุ่มกิจกรรม ซึ่งในการถือหุ้นนั้นจะต้องไม่เกิน 30 หุ้น เพื่อให้เกิดการกระจายหุ้นให้กับคนในชุมชนมีส่วนร่วมเท่า ๆ กัน และไม่ยากให้คนใดคนหนึ่งในกลุ่มมีอำนาจหรือเป็นเจ้าของกลุ่มที่เป็นการผูกขาดทางความคิด และการตัดสินใจถึงแนวทางการดำเนินงานของกลุ่มแต่เพียงผู้เดียว หรือบุคคลแต่เพียงบางกลุ่มเท่านั้น อีกทั้งเป็นการสร้างความเท่าเทียม และความเสมอภาคในกลุ่ม

ลักษณะการทำงานเป็นรูปแบบทำไปแก้ไขปัญหาไปถ้ามีปัญหาอะไรก็ค่อย ๆ แก้ไขเป็นการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติงานจริงภายในชุมชนได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังสร้างปฏิสัมพันธ์ และสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มเกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ในการดำเนินงานของกลุ่มที่มีความไว้วางใจกันของทั้งกลุ่มรวมซื้อรวมขายยางพารา และโรงงานเป็นปรากฏการณ์ที่มีการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน ในการซื้อขายยางที่มีคุณภาพ และได้ในราคาที่สูง นอกจากนี้เป็นการสร้างสัมพันธภาพในการซื้อขายขี้ยางในระยะยาวเพื่อให้ชุมชนมีโรงงานในการรับซื้อ อีกทั้งโรงงานก็ยังได้ปริมาณขี้ยางที่เพิ่มขึ้นจากชุมชนหมู่บ้านจ่ารุงในแต่ละวันที่มีการนำขี้ยางไปจำหน่าย ซึ่งนับเป็นการผูกขาดทางการค้าร่วมกัน โดยที่ต่างฝ่ายต่างได้ผลประโยชน์

2.4 กลุ่มที่ฝึกชุมชนโฮมสเตย์

การจัดทำโฮมสเตย์ที่เริ่มเข้ามาเป็นกระแสของธุรกิจภายในชุมชนที่ทั้งทางภาครัฐ และภาคเอกชนได้ให้การส่งเสริม ถึงแม้จะเป็นการตามกระแสจากภายนอกแต่ชุมชนก็เรียนรู้ และรับความรู้มาอย่างระมัดระวัง โดยเน้นรูปแบบในการดำเนินงานตามวัฒนธรรมวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนเดิมมากกว่าการเปลี่ยนแปลงชุมชนใหม่ เพื่อที่จะรองรับกระแสธุรกิจจากภายนอก อีกทั้งชุมชนยังมองเห็นถึงประโยชน์ส่วนร่วมที่ชุมชนจะได้รับจากการก่อตั้งกลุ่มที่ฝึกชุมชนโฮมสเตย์ ที่ทั้งเป็นการรักษาสິงแวดล้อม และการสร้างมูลค่าให้กับคนในชุมชน ปรัชญาการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่าคนในหมู่บ้านจำรุง เห็นความสำคัญในการรักษาสິงแวดล้อม ซึ่งเป็นเรื่องของคนในชุมชนมีความรู้ และความถนัด จึงมองเห็นว่าสິงแวดล้อมที่ชุมชนมีความสามารถนำมาต่อยอดเป็นธุรกิจของชุมชนได้

โดยภาพรวมการจัดการความรู้ของชุมชนจำรุง เป็นกระบวนการการสร้าง และใช้ความรู้ ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ ภายในกลุ่มกิจกรรมของกลุ่มกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนที่มีพื้นฐานมาจากระบบทุนทางสังคมทางวัฒนธรรม คือ การใช้ระบบเครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ภายในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการเรียนรู้ของหมู่บ้านจำรุงมีฐานคิดที่นำไปสู่การจัดการความรู้ในชุมชนจำรุง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มกิจกรรม ที่มีรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเรียนรู้จากการศึกษาดูงานภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายทางความรู้ที่ช่วยสนับสนุนกระบวนการจัดการความรู้เรื่องต่าง ๆ ภายในกลุ่มกิจกรรม สนับสนุนแนวทางการดำเนินงานภายในกลุ่มชุมชน ผ่านการเรียนรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มร่วมกัน ทั้งการจัดการบริหาร การวางแผนงาน การจัดการปัญหาอุปสรรค จนกลายเป็นความรู้ที่เป็นคลังสั่งสมความรู้ ที่สามารถแตกแขนงทางความคิด ช่วยส่งเสริมการจัดกิจกรรมในชุมชน

การจัดการความรู้ของชุมชนจำรุง สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการจัดการความรู้ในหลากหลายมิติ ที่สัมพันธ์กับวิถีการดำรงชีวิต กล่าวคือ

ประการแรก มิติของการสร้างรายได้ในชุมชน ในการรวมกลุ่มที่ฝึกชุมชนโฮมสเตย์ที่ช่วยส่งเสริมสร้างรายได้เพิ่มขึ้นให้กับคนในชุมชน โดยมีการปรึกษา วางแผนงาน และจัดการร่วมกันของคนในชุมชน

ประการที่สอง มิติของการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสິงแวดล้อมให้ยั่งยืน เช่น การทำธนาคารขยะ ซึ่งมีสั่วนช่วยในการดูแลรักษาและระบบนิเวศทางธรรมชาติ โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงการอนุรักษ์รักษาสິงแวดล้อม

ประการที่สาม มิติของการเมืองการปกครอง ผ่านเวทีสหภาพหมู่บ้าน เป็นการสร้างสัมพันธภาพของคนในชุมชน เปิดพื้นที่ทางความคิด ส่งเสริมให้ชาวบ้านได้ตระหนักรู้ เข้าใจสภาพของชุมชนที่เป็นอยู่ เป็นการสร้างสวัสดิการขั้นพื้นฐานของชุมชนด้วยการระดมความคิดเห็น เพื่อให้เกิดความรู้ที่หลากหลายนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการความรู้

ดังนั้น แล้วกล่าวได้ว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นในกลุ่มกิจกรรมแต่ละกลุ่ม นั้นเป็นมิติที่สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการความรู้ แบบองค์รวม ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต การเข้าถึงและสร้างระบบสวัสดิการสังคม ผ่านช่องทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายนอกชุมชนผสมผสานกับชุดความรู้ภายในชุมชน ขับเคลื่อนการเรียนรู้ของคนในชุมชนอยู่ตลอดเวลา จนท้ายที่สุดการจัดการความรู้ได้นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน

3. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในกลุ่มกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในหมู่บ้านจำรุงในช่วงแรกเป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้จากผู้อาวุโสภายในหมู่บ้านให้กับลูกหลานในเรื่องการประกอบอาชีพ วัฒนธรรม สังคม เพื่อความอยู่รอดของลูกหลานและครอบครัว ลักษณะของการถ่ายทอดจะเป็นการนำประสบการณ์และทักษะของตนเอง ผ่านการเล่าเรื่องในอดีตที่ได้จากประสบการณ์จนถึงปัจจุบัน เพื่อให้ลูกหลานได้ซึมซับความรู้ในการดำเนินชีวิต ผ่านเรื่องเล่าที่มาจากประสบการณ์อย่างเป็นรูปธรรม และสามารถนำความรู้เหล่านั้นไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเพื่อความอยู่รอดต่อไป

จนกระทั่งรูปแบบของความรู้ที่มีลักษณะการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น เริ่มเป็นความรู้ที่ขาดการรับข่าวสารจากภายนอกมาปรับใช้ให้ทันต่อกระแสของการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อชุมชนส่งผลให้ความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน เริ่มไม่สามารถตอบสนองความรู้ในทุกด้าน และทุกเรื่องที่เข้ามาพร้อมกับกระแสการเปลี่ยนแปลงในชุมชนได้ อีกทั้งการก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมที่คนในชุมชนไม่มีความรู้ในเรื่องการทำกิจกรรมที่เป็นรูปแบบการดำเนินการในลักษณะกลุ่ม จึงต้องมีการไปเรียนรู้เพื่อศึกษาดูงาน หาความรู้ในสิ่งใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ภายในชุมชน การศึกษาดูงานจึงเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของคนในชุมชน

จุดเริ่มต้นของการศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้ นั้น เริ่มจากทาง 4 กระทรวงหลัก ที่เข้ามาสนับสนุนเรื่องโครงการศูนย์สาธิตการตลาด (ร้านค้าชุมชน) จึงส่งผลให้คนในหมู่บ้านจำรุงที่ไม่มีความรู้ในเรื่องการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาดในขณะนั้น ชุมชนจึงได้ไปศึกษาดูงานเพื่อหาความรู้ และทำความเข้าใจกับการดำเนินงานเรื่องร้านค้าชุมชน โดยเริ่มไปศึกษาหาความรู้จากหมู่บ้านที่

ได้ดำเนินการร้านค้าชุมชนแล้ว เพื่อนำกลับมาเป็นต้นแบบความรู้ของชุมชนในการจัดตั้งร้านค้าชุมชน

การแลกเปลี่ยนความรู้ของชุมชน เริ่มมีรูปแบบที่เพิ่มจากเดิมที่เน้นความรู้จากประสบการณ์ ความสนใจ ความถนัด และทักษะของแต่ละบุคคลที่ถ่ายทอดผ่านบุคคลภายในชุมชนและความรู้รูปแบบใหม่ที่มีการไปศึกษาดูงานจากภายนอกชุมชนที่มีการดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จเป็นรูปธรรม จากการไปศึกษาดูงานทำให้คนในหมู่บ้านจำรู้งได้เข้าใจ และเข้าถึงความรู้ได้ง่ายขึ้นมากกว่าที่จะเรียนรู้จากคำบรรยายของนักพัฒนากร และจากทฤษฎีถึงลักษณะของการจัดตั้งศูนย์สาธิตการตลาด เนื่องจากหมู่บ้านจำรู้งเป็นชุมชนที่เน้นการลงมือปฏิบัติจึงมีการแสวงหาความรู้รูปแบบใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน

จากปรากฏการณ์การไปศึกษาดูงานของหมู่บ้านจำรู้งนั้นได้นำเอาความรู้ที่ได้รับมาจากชุมชนภายนอกเข้าสู่การประชุมภายในหมู่บ้าน ซึ่งในช่วงแรกของการใช้เวทีการประชุมเป็นลักษณะรูปแบบของระบบอุปถัมภ์ และระบบภาวะผู้นำที่คนในหมู่บ้านไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นเนื่องจากมีความไว้วางใจเชื่อใจต่อผู้นำชุมชน และความเป็นเครือญาติ อีกทั้งยังคงให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ส่งผลให้ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ นำเวทีสภาหมู่บ้านเข้ามาใช้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่เปิดกว้างให้กับคนในชุมชน เพื่อสร้างความเสมอภาค และความเท่าเทียมภายในชุมชน ที่คนในชุมชนสามารถแสดงความคิดเห็นผ่านเวทีสภาหมู่บ้านได้ ไม่ว่าผู้ใหญ่หรือเด็กก็มีความเท่าเทียมกัน เวทีสภาหมู่บ้านจึงนับเป็นเวทีที่ใช้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในหมู่บ้านอย่างเป็นทางการที่ข้อมูล ข่าวสาร ต่าง ๆ สามารถถ่ายทอดผ่านเวทีสภาหมู่บ้านเพื่อให้คนในชุมชนได้รับความรู้ และข้อมูล เนื่องจากจะมีการประชุมเวทีสภาหมู่บ้านในทุกวันที่ 15 ของเดือน

เวทีสภาหมู่บ้าน ถือว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการกระจายความรู้ ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์แลกเปลี่ยนความรู้ภายในชุมชนระหว่างกลุ่มกิจกรรม เนื่องด้วยทุกกิจกรรมของชุมชน จะใช้เวทีสภาหมู่บ้านเป็นศูนย์รวมเพื่อให้คนในชุมชนได้ร่วมกันแสดงความคิดเห็นของตนเองผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน ที่มีขั้นตอนการดำเนินงานเดือนละ 1 ครั้ง ทุกเดือน ทำให้การกระจายความรู้ภายในชุมชนมีความต่อเนื่อง โดยกิจกรรมที่ได้ดำเนินการผ่านเวทีสภาหมู่บ้าน ก็มี การพัฒนาชุมชน การปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มกิจกรรม การไปศึกษาดูงาน การอบรม รวมทั้งการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน และกลุ่มกิจกรรมที่ไม่สามารถหาข้อตกลงร่วมกันได้ในกลุ่มกิจกรรม นอกจากนี้ทุกความเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมจะต้องรายงานผ่านเวทีสภาหมู่บ้านทั้งสิ้น

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนให้เห็นว่า รูปแบบการลงมติแบบตะวันตกที่ใช้ในสภาเพื่อให้ได้มาซึ่งการตัดสินใจของสมาชิก ก็จะเป็นรูปแบบที่สามารถสร้างความขัดแย้งได้

โดยตรง ถ้ามีใครยกมือสนับสนุนอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นภายในชุมชนได้ ดังนั้น ผู้ใหญ่ ชาดิชาขย จึงนำรูปแบบมาปรับใช้ เพื่อให้เป็นเวทีที่ใช้แสดงความคิดเห็นและหาข้อตกลงร่วมกัน แต่ไม่ใช่รูปแบบการลงมติ แต่เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างเวทีสภาหมู่บ้านให้คนในชุมชนสามารถ มาเรียนรู้ และรับรู้ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

ถึงแม้เวทีสภาหมู่บ้านจะทำให้เกิดปรากฏการณ์การสื่อสารสองทาง (Two Way Communication) ในการสะท้อนปัญหาร่วมกันโดยใช้การปฏิสัมพันธ์ 2 ทาง แต่ก็มีคนในชุมชน บางส่วนที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือโต้แย้งทางความคิดของตนเอง เนื่องจากมีภาระหน้าที่ที่ต้องประกอบอาชีพ ทำให้บางครั้งไม่สะดวกในการมาประชุม ปรากฏการณ์นี้ จึงส่งผลให้เสียงตามสายของหมู่บ้านเข้ามามีบทบาทกระจายความรู้สู่กลุ่มคนที่ไม่ว่างมาเข้าร่วม การประชุมให้ได้ทราบถึงความเป็นมาเป็นไปของชุมชน และกลุ่มกิจกรรม ซึ่งนับเป็นเครื่องมือ ในการกระจายความรู้ที่สำคัญสามารถตอบสนองให้กับคนที่ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีสภาหมู่บ้าน ให้ได้รับความรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันภายในชุมชน

ปรากฏการณ์การกระจายความรู้ของชุมชนนั้น มีเป้าหมายในการที่จะถ่ายทอดความรู้ ที่หลากหลาย ตั้งแต่ความรู้ที่ผ่านประสบการณ์จากอดีต ความรู้จากบทเรียนและความผิดพลาด จากการดำเนินงาน รวมถึงความรู้ในกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งลักษณะความรู้ที่มีความแตกต่างกันนั้น ส่งผลให้ลักษณะการถ่ายทอดต้องมีวิธีการที่แตกต่าง กันตามลักษณะของชุดความรู้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เหมาะสม พร้อมทั้งมีสื่อ หรือเครื่องมือ ในการกระจายความรู้ที่หลากหลายที่เหมาะสมกับทุกกลุ่มเป้าหมาย

การกระจายความรู้ในกลุ่มกองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนจะเน้นรูปแบบการปฏิบัติให้ ดูเป็นตัวอย่าง นอกเหนือจากการบรรยายให้ฟังในห้องประชุมของหมู่บ้าน เนื่องจากหมู่บ้านจำรุ่ง เป็นหมู่บ้านชุมชนแนวปฏิบัติที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง ในการถ่ายทอดความรู้นั้นจะมีลักษณะ แตกต่างกันไปตามกลุ่มกิจกรรมที่มีลักษณะการดำเนินงานที่ต่างกัน เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว ในการเข้ามาเรียนรู้ภายในชุมชนเป็นการนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับชีวิตประจำวันของ แต่ละกลุ่ม หรือในแต่ละงานที่มีส่วนที่คล้ายคลึง หรือในส่วนที่เกี่ยวข้อง

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นถือเป็นหัวใจของหมู่บ้านจำรุ่งที่มีการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ ของสมาชิกภายในชุมชน ที่ได้แสดงความคิดเห็น แท้ที่จริงแล้วในการแสดงความคิดเห็นที่เป็น การพูดคุยที่ไม่เป็นทางการ และการเสียสละของคนในชุมชนล้วนมีส่วนช่วยในการสร้างพื้นที่สาธารณะ หรือพื้นที่ประโยชน์ส่วนร่วมของชุมชนให้เกิดขึ้นภายในชุมชน กล่าวได้ว่าไม่ว่าพื้นที่สาธารณะ และ พื้นที่ส่วนตัวภายในชุมชนย่อมมีความสัมพันธ์ต่อกัน เมื่อยังมีความสัมพันธ์ก็จะยังส่งผลให้สมาชิก มีความรู้ และแข็งแกร่ง จึงส่งผลให้วงสนทนา หรือการมาเป็นวิทยากร หรือการเสียสละเพื่อชุมชนมี

ความหมายต่อตัววิทยากร และปราชญ์ชาวบ้าน เนื่องจากผู้ที่เป็นวิทยากร และปราชญ์ชาวบ้านย่อมมีความสนิมสนม และเข้าใจถึงสภาพแวดล้อมชุมชน ทรัพยากร รวมทั้งศักยภาพของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

การสร้างพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ส่วนตัวให้เท่ากันของคนในหมู่บ้านจำรุงมีผลต่อการเรียนรู้ โดยเกิดขึ้นจากจุดแข็งของระบบเครือญาติ ระบบอุปถัมภ์ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีต่อกันมายาวนาน กลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจึงมีความหมาย เพราะเป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการ และการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน อีกทั้งกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นยังสามารถสร้างให้คนในชุมชนมีระบบความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นยิ่งขึ้นในการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมในแต่ละครั้ง

4. แนวทางการพัฒนา และยกระดับการจัดการความรู้ของหมู่บ้านจำรุง

ในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้นั้นชุมชนต้องมียุทธศาสตร์ความรู้ที่หลากหลาย เนื่องจากสภาพสังคมที่มีความเป็นพลวัตสูง จึงควรมีการเปิดช่องทางให้เด็กและเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้ และเข้าใจถึงระบบภายในชุมชนที่เกื้อหนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการความรู้ และนำไปสู่การพัฒนาชุมชน

อีกทั้งหมู่บ้านจำรุงมีจุดแข็งอย่างสุดขั้วในระบบความไว้วางใจ การมีตัวตนร่วมกันในการพัฒนาชุมชนตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันส่งผลถึงความสัมพันธ์ที่มีมายาวนาน ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ อาจเหนียวรั้งให้ชุมชนอยู่แต่กับอดีต และความสำเร็จที่ผ่านมา

ในการเข้าร่วมกลุ่มกิจกรรมนั้นควรมีการเปิดพื้นที่ในการแสดงความคิดเห็นในวงสนทนาที่เป็นทางการที่หลากหลาย เพื่อนำพลังเงียบที่มีอยู่ภายในชุมชนที่คนบางกลุ่มไม่ได้แสดงความคิดเห็นออกมาในที่ประชุม เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อมั่น และมีความไว้วางใจในตัวผู้นำ และแกนนำกลุ่มกิจกรรม หรือไม่สามารถมาเข้าร่วมการประชุมได้ ซึ่งพลังเหล่านี้เมื่อแสดงออกมา อาจทำให้การดำเนินงานของชุมชนมีแนวทางที่หลากหลาย หรือเป็นปัจจัยหนุนเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้ และเป็นพลังในการขับเคลื่อนไปสู่การจัดการความรู้ที่สมบูรณ์ภายในชุมชน

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ควรมีการเพิ่มกระบวนการมีส่วนร่วมมากกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจากคนในชุมชนมีความเชื่อมั่น และไว้วางใจในตัวผู้นำชุมชน และแกนนำกลุ่มกิจกรรม ดังนั้นผู้นำ และแกนนำควรสร้างกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติมให้คนในชุมชนมีความรู้ และมีความเชื่อมั่น กล้าที่จะแสดงออก และเรียนรู้อย่างมีเหตุมีผล สำหรับผู้ที่ไม่สามารถมาเข้าร่วมการประชุมได้ ชุมชนควรเปิดช่องทางการรับฟังให้ครอบคลุม โดยการรับข้อเสนอด้วยวิธีการอื่น ๆ เพื่อให้ได้แนวความคิดที่หลากหลาย และนำมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ของหมู่บ้านต่อไป
2. สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้อย่างกว้างขวางระหว่างหมู่บ้านที่มีองค์ความรู้เหมือนกัน และที่มีองค์ความรู้แตกต่างกัน เพื่อมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสนอแนะแนวทางเลือกใหม่ของหมู่บ้านที่กำลังพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

1. หน่วยงานภาครัฐควรมีการส่งเสริมสนับสนุนการจัดเวทีสภาหมู่บ้าน ให้เกิดขึ้นในทุกชุมชนเพื่อใช้เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน หรือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ กับชุมชน
2. หน่วยงานภาครัฐควรสนับสนุน หรือเสริมพลังให้คนในชุมชนกล้าแสดงความคิดเห็นในเวทีการประชุมที่เป็นทางการ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้เป็นฐานความคิดที่นำไปสู่กระบวนการจัดการความรู้ในระดับชุมชน

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน ในการพัฒนากองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชนของชุมชนเมือง และชุมชนชนบท
2. ควรมีการสังเคราะห์องค์ความรู้เรื่องการจัดการความรู้กองทุนชุมชน และธุรกิจชุมชน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่